

ČIMAMANDA NGOZI ADIČI

PURPURNI HIBISKUS

Prevela
Tatjana Bižić

Laguna

Naslov originala

Chimamanda Ngozi Adichie
PURPLE HIBISCUS

Copyright © 2003 by Chimamanda Ngozi Adichie

Translation Copyright © 2005 za srpsko izdanje, LAGUNA

First published in the United States

Published by arrangement with Algonquin Books of Chapel
Hill, a division of Workman Publishing Company, New York

Profesoru Džejmsu Nvojeu Adičiju

i

gospođi Grejs Ifeomi Adiči,
mojim roditeljima i junacima, *ndi o ga-adili mma.*

BOGOVI SE LOME

Palmina nedelja

U našoj kući sve je počelo da se raspada kada moj brat Jaja nije otišao na pričest pa je tata bacio svoj teški molitvenik preko čitave sobe i polomio figurice na polici. Samo što smo se bili vratili iz crkve. Mama je spustila sveže listove palmi, vlažne od svete vodice, na trpezarijski sto i popela se na sprat da se presvuče. Kasnije će ovlaš vezati listove u obliku krsta i okačiti ih na zid pored naše porodične fotografije u pozlaćenom ramu. Tamo će ostati do sledeće Pepeljave srede, kada ćemo ih odneti u crkvu da se spale u pepeo. Tata je, u dugoj sivoj sutani kao i svi ostali sveštenici-laici, svake godine pomagao da se pepeo razdeli. Njegov red se najsporije pomicao, jer je on na svako čelo čvrstim pritiskom palca umoenog u pepeo ucrtavao savršen krst i polako, značajno izgovarao „prah si i u prah ćeš se vratiti“, reč po reč.

Tata je na misi uvek sedeo u prvoj klupi pored središnjeg prolaza, a mama, Jaja i ja smo sedeli pored njega. Uvek je prvi primao pričest. Ljudi većinom nisu klečali ispred mermernog oltara i plavokose Deve Marije u prirodnoj veličini dok su primali pričest, ali tata jeste. Stisnuo bi oči tako čvrsto da bi mu se lice zgrčilo u grimasu i onda pružio jezik koliko god je mogao. Posle bi se vratio na svoje sedište i gledao ostatak pastve kako redom prilazi oltaru, dlanova spojenih i pruženih, kao uspravljen tanjir, baš kao što ih je otac Benedikt učio. Iako je u Svetoj Agnezi bio već sedam godina, ljudi su o ocu Benediktu i dalje

govorili kao o „našem novom svešteniku“. Možda i ne bi bilo tako da nije bio belac. I dalje nam je izgledao nov. Njegovo lice boje kondenzovanog mleka i rasečene gvanabane* nimalo nije potamnelo na žarkoj vrelini sedam nigerijskih harmatana,** a njegov britanski nos ostao je uzan i ušiljen kao što je i bio, takav da sam se kad je tek došao u Enugu bojala da na njega ne može da diše. Otac Benedikt je svašta izmenio u parohiji, na primer zahtevao je da se Veruju i kirije*** govori samo na latinskom; igbo nije bio prihvatljiv. Takođe, rukama se moralo pljeskati što manje, da se ne bi ugrozila ozbiljnost mise. Ali dozvoljavao je da se pre molitve pevaju pesme na igbu; zvao ih je domorodačke, i na tu reč bi mu se ravne usne povile u uglovima naniže, kao izvrnuto U. U propovedima je otac Benedikt često pominjao papu, tatu i Isusa – tim redosledom. Tata mu je bio ilustracija jevanđelja. „Kad dopustimo svojoj svetlosti da zasja pred drugim ljudima, time odražavamo Hristov svečani ulazak“, rekao je te Palmine nedelje. „Pogledajte brata Judžina. Mogao je odabrati da bude kao i drugi značajni ljudi u ovoj zemlji, mogao je rešiti da posle prevrata sedi kod kuće i ne čini ništa kako država ne bi zapretila njegovim poslovima. Ali ne, on se koristi *Standardom* da bi govorio istinu, iako su novine zbog toga izgubile oglašivače. Brat Judžin se izjašnjava za slobodu. Koliko vas je podržalo istinu? Koliko vas se ponelo kao Hrist kad je ušao u Jerusalim?“

Skup je odgovarao „Da“, ili „Bog ga blagoslovio“, ili „Amin“, ali ne preglasno da ne bi zvučali kao u onim Pentekostnim crkva- ma što posvuda niču kao pečurke; zatim su slušali, napregnuto, u tišini. Čak su i mala deca prestajala da plaču, kao da i ona slušaju. Dešavalo se da skup pažljivo sluša čak i kada je otac

* Sočno voće, nakiselog vlaknastog mesa. (Prim. prev.)

** Suv i prašnjav sezonski vetar koji duva iz unutrašnjosti ka Atlantskoj obali Afrike. (Prim. prev.)

*** Tj. kirije eleison, odnosno Gospode pomiluj, početak katoličke mise. (Prim. prev.)

Benedikt govorio o nečemu što su svi znali, o tome kako papa najveće prihode stiče od Petrovog novčića i Društva svetog Vin- ka Paulskog. Ili o tome kako je tata kupio vino za pričešće, ili nove pećnice za manastir gde su časne sestre peklye hostiju, ili za novo krilo Bolnice svete Agneze gde je otac Benedikt davao poslednje pomazanje. A ja bih sedela pored Jaje, stisnutih kole- na, trudeći se iz sve snage da mi se ponos ne vidi na licu, jer je tata govorio da je smernost naročito važna.

Na njegovom licu nije bilo nikakvog izraza kad bih pogle- dala u njega; takvo mu je lice bilo i na onoj fotografiji kad su pravili veliku priču o njemu pošto je od *Amnesti vorlda* dobio nagradu za borbu za ljudska prava. Jedino tad je dozvolio da se u novinama piše o njemu. Njegov urednik Ejd Koker uporno je to zahtevao, govoreći da je tata to zaslužio i da je preskroman. Mama je to ispričala meni i Jaji; tata nam o tako nečemu ne bi govorio. Lice mu je ostajalo bezizražajno sve dok otac Bene- dikt ne bi završio propoved i dok ne bi došlo vreme za pričešće. Pošto bi se pričestio, vratio bi se na svoje mesto i gledao ostatak skupa kako prilazi oltaru, a posle mise bi zabrinuto izvestio oca Benedikta ko se nije pričestio dve nedelje zaredom. Uvek je hrabrio oca Benedikta da toga dozove i ponovo ga privije pod krilo; niko ko nije smrtno zgrešio ne bi izostao s dve pričesti uzastopce.

Dakle, pošto smo se vratili kući te Palmine nedelje kada je video da Jaja nije prišao oltaru i od koje se sve promenilo, tre- snuo je svoj u kožu povezan molitvenik iz koga su virile crvene i zelene tračice na trpezarijski sto. Sto je bio od stakla, debelog stakla. Zatresao se, i palmino lišće na njemu je uzdrhtalo.

„Jaja, ti nisi bio na pričešću“, rekao je tata tiho, gotovo upitno.

Jaja je zurio u molitvenik na stolu kao da sa njim razgovara. „Od kvasnih kolača mi zaudara iz usta.“

Zablenula sam se u njega. Je li se njemu nešto smutilo u gla- vi? Tata nas je terao da reč hostija izgovaramo kao svetu reč, koja nas približava suštini i svetosti Hristovog tela, a on kaže „kolač“, kao ono što se pravi u tatinoj fabrici – čokoladni kolač,

i kolač od banana, koji ljudi kupuju deci da se naslade nečim lepšim od keksa.

„A sveštenik mi stalno dodiruje usne i od toga mi je muka“, rekao je Jaja. Znao je da ga gledam, da ga moje preneražene oči preklinju da učuti, ali nije hteo da mi uzvрати pogled.

„To je telo Gospoda našeg“, rekao je tata tiho, vrlo tiho. Lice mu je već i pre bilo natečeno i prekriveno gnojnim osipom, ali sad kao da je naticalo još jače. „Ne možeš prestati da primaš telo Gospoda našeg. To bi značilo smrt, znaš to.“

„Onda neka umrem.“ Od straha su Jajine oči pocrnele kao katran, ali je sada gledao tatu u lice. „Onda neka umrem, tata.“

Tata se brzo osvrnuo naokolo po sobi, kao da gleda nije li nešto palo s visoke tavanice, nešto za šta je mislio da nikada neće pasti. Dohvatio je molitvenik i zavitlao ga na Jaju. Promašio ga je, ali je pogodio stakleni etažer koji je mama često brisala. Molitvenik je polomio gornju policu, porušio prst visoke, mlečnožučkaste keramičke figurice balerina u različitim izvijenim položajima na tvrđi patos i onda se sručio za njima. Ili se sručio na parčiće u koje su se porazbijale. I ležao je tamo, ogroman molitvenik u kožnom povezu s misnim tekstovima za sva tri ciklusa crkvene godine.

Jaja se ni makao nije. Tata se njihao u mestu. Stajala sam kraj vrata i gledala ih. Ventilator na tavanici se vrteo i vrteo, sijalice na njemu kuckale su jedna o drugu. Onda je ušla mama, šljapka-jući gumenim papučama po mermernom podu. Presvukla se iz nedeljne haljine s našivenim šljokicama i bluze s bubi rukavima u jednostavnu ručno bojenu suknju ovlaš vezanu oko struka i belu majicu kratkih rukava koju je nosila svakog dana. Bila joj je to uspomena iz jednog duhovnog utočišta koje je posetila s tatom i reči BOG JE LJUBAV pružale su joj se preko usahljih grudi. Zagledala se u parčiće figurica na podu, a onda je klekla i počela da ih skuplja golim rukama.

Tišinu je narušavalo samo zujanje ventilatora koji je presecao nepomični vazduh. Iako se naša prostrana trpezarija nastavljala na još prostraniju dnevnu sobu, osećala sam da se gušim.

Zagazitobeli zidovi s uramljenim dedinim fotografijama približavali su se i obrušavali ka meni. Čak je i stakleni trpezarijski sto nasrtao na mene.

„*Nne, ngwa.* Idi presvuci se“, reče mi mama, na šta se ja prepadoh, iako mi je progovorila tiho i umirujuće, na igbu. Tati je rekla, u istom dahu, bez ikakvog prelaza: „Čaj ti se hladi“, a Jaji: „Dođi da mi pomogneš, *biko.*“

Tata je seo za sto na kome je stajao porcelanski servis sa ružičastim cvetićima po ivicama i nasuo čaj. Čekala sam da, kao i uvek, pozove Jaju i mene da gucnemo po jednom. Gutljaj za najdraže, govorio je, to je kad deliš razne drage sitnice s onima koji su ti najdraži. Jedan gutljaj za najdraže, govorio je, i Jaja bi pijucnuo prvi. Onda bih ja uhvatila šoljicu obema rukama i prinela je usnama. Jedan gutljajčić. Čaj je uvek bio prevruć, uvek bi mi opekao jezik, i ako smo pre toga za ručak imali nešto zabibereno, jezik bi mi nastradao. Ali to nije bilo važno, znala sam da mi je jezik opečen jer sam tati najdraža. Tata, međutim, ne reče: „Hajde jedan gutljaj za najdraže“; ne reče ništa, a ja sam ga gledala kako prinosi šoljicu usnama.

Jaja je kleknuo pored mame, raširio crkveni bilten umesto đubrovnika i počeo da stavlja keramičke krhotine na njega. „Pazi, mama, da ne posečeš prste“, rekao je.

Čupnula sam jednu pleteničicu ispod crnog šala s kojim sam išla u crkvu, da se uverim da ne sanjam. Zašto se Jaja i mama ponašaju tako obično, kao da ne znaju šta se upravo desilo? I zašto tata ćutke pije čaj, kao da mu se Jaja nije maločas usprotivio? Polako sam se okrenula i pošla uz stepenice da svučem crvenu haljinu koju sam nosila nedeljom.

Sedela sam kraj prozora u svojoj sobi pošto sam se presvukla; stablo indijskog oraha bilo mi je tako blizu da sam mogla s njega da uberem list, samo da nije bilo srebrnog tkanja mreže za komarce. Zvonasti žuti plodovi lenjo su visili,* a oko njih su

* Indijski oraščić je zapravo samo zametak koji nastaje pri vrhu sočnog kruškolikog ploda indijskog oraha. (Prim. prev.)

zujale pčele i udarale u mrežu na mom prozoru. Čula sam tatu kako se penje uz stepenice da odrema u svojoj sobi. Sedela sam nepomično, čekala da tata pozove Jaju, čekala da čujem kako Jaja ulazi u njegovu sobu. Minuti su proticali, dugi i nemi, pa sam otvorila oči i pritisla čelo uz žaluzine da provirim napolje. Dvorište nam je bilo dovoljno prostrano da u njemu stotinu ljudi zaigra atilogu i da svako od njih može da izvede uobičajena salta i da doskoči na ramena susednom plesaču. Zidovi oko dvorišta, povrh kojih su vijugali naelektrisani vodovi, behu tako visoki da od njih nisam videla auta kad prolaze našom ulicom. Bio je početak kišne sezone i frangipaniji posađeni tik uz zidove već su ispunjavali dvorište otužno sladunjavim mirisom svojih cvetova. Niz ljubičastih bugenvilija, podrezanih tako pravilno da su bile ravne kao površina stola, razdvajao je čvornovata drvca frangipanija od prilaznog puteljka. Bliže kući, živopisni žbunovi hibiskusa posezali su da se dodirnu međusobno, kao da hoće da razmene latice. Purpurni izdanci tek su iznedrili sanjive pupoljke, dok su crveni uglavnom već bili procvetali. Činilo mi se da cvetaju vrlo brzo, ti crveni hibiskusi, s obzirom na to koliko je često mama nosila njihove cvetove da ukrasi njima oltar u crkvi i koliko su ih mnogo brali naši gosti dok bi se vraćali do svojih kola.

Uglavnom su ih brale žene iz maminog molitvenog društva; jednu sam sasvim jasno videla s prozora kad je zadenula jedan hibiskus za uho. Ali čak su i vladini agenti, ona dvojica u crnim sakoima što su dolazili pre nekog vremena, otrgnuli po cvet dok su odlazili. Došli su u kamionetu s vladinim registarskim tablicama koji su ostavili baš pored hibiskusovog šiblja. Nisu se dugo zadržali. Kasnije je Jaja rekao da su dolazili da potkupe tatu i da ih je čuo kako govore da im je kamionet pun dolara. Nisam sigurna da ih je Jaja dobro čuo. Ali čak i sada ponekad razmišljam o tome. Zamišljam kamionet prepun svežnjeva stranih novčanica i pitam se jesu li ih stavili u mnogo kartonskih kutija ili u samo jednu veliku, veliku kao ona u kojoj nam je stigao frižider.

Još sam bila na prozoru kad mi je mama ušla u sobu. Sva-ke nedelje, dok bi tata dremao pre ručka, mama mi je između opomena Sisi da stavlja malo više palminog ulja u supu i malo manje karija u pirinač s kokosom, splitala kosu. Sela bi u fotelju pored kuhinjskih vrata, a ja na pod ispred nje, ugnezdivši glavu između njenih kolena. Iako je kuhinja bila zračna i prozori u njoj uvek otvoreni, kosa bi mi ipak upila miris začina, pa bi mi kasnije pletenica kad je prinesem nosu mirisala na supu od eguzija, utazi i kari. Ali mama ne uđe s kesicom u kojoj je nosila češljeve i ulja za kosu i ne pozva me da siđem u prizemlje. Umesto toga mi reče: „Ručak je gotov, *nne*.“

Htela sam da joj kažem kako mi je žao što joj je tata polomio figurice, ali joj rekoh: „Žao mi je što su ti se figurice polomile, mama.“

Klimnula je brzo, a onda odmahнула glavom da naznači kako figurice nisu važne. Ali jesu. Pre dosta godina, dok još ništa nisam shvatala, pitala sam se zašto ih briše svaki put kad iz njihove sobe čujem zvuke kao da nešto udara o vrata. Njene gumene papuče nisu se čule na stepenicama, ali sam znala da je sišla u prizemlje jer bih je čula kako otvara vrata trpezarije. Sišla bih i ja i zatekla je gde stoji ispred etažera, s kuhinjskom krpom nakvašenom u sapunjavoju vodi. Posvetila bi najmanje po četvrt sata svakoj balerini. Lice joj nikad nije bilo uplakano. Poslednji put, pre svega dve nedelje, dok su joj oči još bile ljubičastomodre kao prezreli avokado, prerasporedila ih je pošto ih je obrisala.

„Kosu ću ti uplesti posle ručka“, rekla je kad se već okrenula da izađe.

„Dobro, mama.“

Sišla sam za njom. Malčice je šepesala, kao da joj je jedna noga kraća, i zbog tog se koraka činila još manjom nego što je bila. Stepenište se elegantno izvijalo u obliku slova S, pa tek na pola puta do dole vidoh Jaju gde stoji u predsoblju. Obično bi pre ručka otišao u svoju sobu da čita, ali se danas nije peo na sprat; sve vreme je bio u kuhinji s mamom i Sisi.

„Ke kwanu?“, upitah, iako i nisam morala da ga pitam kako mu je. Dovoljno je bilo da ga pogledam. Iako mu je bilo tek sedamnaest godina, na licu su mu se urezale bore; čelo mu je bilo izbrazdano njima, a u svakoj se skupljala mrka napregnutost. Stegla sam mu ruku načas pre nego što smo ušli u trpezariju. Tata i mama su već sedeli za stolom. Tata je prao ruke u činiji koju mu je Sisi prinela. Sačekao je da Jaja i ja sednemo naspram njega, pa onda započeo molitvu. Dvadeset minuta molio se Bogu da blagoslovi naš obed. Potom je zazivao Blaženu Devu raznim njenim imenima, a mi smo odvrćali: „Moli za nas.“ Njemu je najdraže njeno ime bilo Naša Gospa, Štit Nigerijskog Naroda. Sam ga je izmislio. Kad bi ga samo ljudi prizivali svakog dana, Nigerija ne bi posrtala kao odrastao čovek na vretenastim dečijim nožicama.

Za ručak smo imali fufu i čorbu od onugbua. Fufu je bio gladak i vazdušast. Sisi ga dobro pravi; žestoko istuče jam, dodajući u tučak pokoju kapljicu vode, a obrazi joj se grče sa svakim udarcem tučka. U gustoj čorbi plivali su komadići kuvane govedine i sušene ribe i tamnozeleni listovi onugbua. Jeli smo ćutke. Prstima sam oblikovala fufu u kuglice i zamakala ih u čorbu, ali tako da obavezno pokupim parčice ribe, pa bih ih onda stavljala u usta. Bila sam sigurna da je čorba ukusna, ali je nisam ni probala, nisam mogla. Jezik mi je bio kao papir.

„Dodajte mi so, molim vas“, rekao je tata.

Svi smo se istovremeno mašili za slanik. Prsti su mi dotakli Jajine kad smo oboje dodirnuli kristal, a onda se on povukao. Dodala sam slanik tati. Ćutnja se još više rastegla.

„Doneli su nam sok od indijskog oraha. Dobar je. Sigurna sam da će se lepo prodavati“, reče na kraju mama.

„Reci devojci da ga donese“, kaza tata.

Mama je povukla zvono okačeno o providnu žicu iznad stola i Sisi uđe.

„Da, gospođo?“

„Donesi nam dve boce onog pića koje su doneli iz fabrike.“

„Da, gospođo.“

Poželeh da je Sisi rekla: „Koje boce, gospođo?“, ili: „Gde su, gospođo?“, bilo šta, samo da ona i mama još razgovaraju, da prikriju istrzane pokrete kojima je Jaja oblikovao svoj fufu. Sisi je ponovo ušla, tek koliko da spusti boce ispred tate. Na njima su bile iste naizgled izbledele etikete kao i na svemu što je pravljeno u tatinoj fabrici – na kolačima i punjenom keksu i bocama sa sokom i čipsu od banane. Tata nam je svima sipao sok što se žuteo. Brzo sam dohvatila svoju čašu i otpila. Ukus mu je bio vodnjikav. Htela sam da izgledam željno; ako pričam koliko mi se dopada, možda će tata zaboraviti da još nije kaznio Jaju.

„Odličan je, tata“, rekla sam.

Tata ga je promućkao po ustima, nadimajući obraze. „Jeste.“

„Ima ukus baš kao sveži plodovi“, rekla je mama.

Reci nešto, molim te, htela sam da kažem Jaji. Trebalo je da i on sada nešto kaže, da doprinese razgovoru, da pohvali tatin novi proizvod. Uvek smo ih hvalili, kad god bi nam neko od zaposlenih doneo da probamo uzorak iz ma koje od tatinih fabrika.

„Potpuno liči na belo vino“, dodala je mama. Bila je uzrujana, videla sam – ne samo zato što sveži plodovi indijskog oraha uopšte ne podsećaju na belo vino, već i po tome što joj je glas bio tiši nego inače. „Belo vino“, rekla je ponovo i sklopila oči naslađujući se ukusom. „Belo voćno vino.“

„Da“, složila sam se ja. Kuglica fufua skliznula mi je između prstiju u čorbu.

Tata se naglašeno zagledao u Jaju. „Jaja, zar ti nećeš da piješ s nama, *gbo*? Jesi li onemeo?“, pitao je, sve na igbu. Loš znak. On igbo gotovo nije ni govorio, a nije voleo ni da ga Jaja i ja govorimo na javnom mestu, iako je to bio jezik kojim smo govorili kod kuće s mamom. U javnosti moramo da zvučimo civilizovano, govorio nam je; moramo da govorimo engleski. Tatina sestra, naša teta Ifeoma, rekla je jednom za tatu da je preterani proizvod kolonijalizma. Rekla je to o njemu blago, s praštanjem, kao da to nije njegova krivica, kao što bi čovek govorio o nekoj me ko naglas bunca u žestokom napadu groznice.

„Zar nemaš ništa da kažeš, *gbo*, Jaja?“, pitao je tata ponovo.

„*Mba*, nemam baš ni reč da kažem“, odvratio je Jaja.

„Šta?“ Tatine oči zaklonila je senka, ista kakva je bila i u Jajinim očima. Senka strah. Prešla je iz Jajinih očiju u tatine.

„Nemam ništa da kažem“, rekao je Jaja.

„Sok je dobar...“, zaustila je mama.

Jaja odgurnu svoju stolicu. „Hvala ti, Gospode. Hvala ti, tata. Hvala ti, mama.“

Okrenuh se i zinuh u njega. Barem je zahvalio kao što treba, kao što smo uvek zahvaljivali posle obroka. Ali je pri tom uradio nešto što nikad nismo radili: ustao je od stola pre nego što je tata izrekao molitvu posle jela.

„Jaja!“, rekao je tata. Senka je rasla, zastirala mu beonjače. Jaja je izašao i izneo svoj tanjir iz trpezarije. Tata je pošao da ustane, pa se srozao natrag u stolicu. Obrazi su mu se obesili kao kod buldoga.

Dohvatila sam svoju čašu i zagledala se u sok, vodnjikavo žut, kao mokrača. Sasula sam ga niz grlo u jednom gutljaju. Nisam znala šta bih drugo uradila. U mom životu se ovako nešto nikad pre nije desilo. Zidovi oko dvorišta će se srušiti, bila sam uverena, i prignječiti drvca frangipanija. Nebo će se prolomiti. Persijski ćilimčići na usjajenom mermernom podu će se skvrčiti. Nešto će se dogoditi. Ali dogodilo se samo to da sam se ja zagrcnula. Sva sam se tresla od kašlja. Tata i mama mi pritrčaše. Tata me je lupkao po leđima, dok mi je mama trljala ramena i govorila: „*O zugo*. Prestani da kašlješ.“

TE VEČERI SAM OSTALA u krevetu i nisam večerala s mojima. Kašljala sam i dalje, a obrazi su mi pod dlanom bili vrelí. U glavi su mi se hiljade čudovišta igrale neke mučne odbojke, ali umesto lopte dodavali su jedni drugima molitvenik u kožnom povezu. Tata mi je ušao u sobu, seo pored mene na dušek koji se ugnuo pod njegovom težinom, pomilovao me po licu i upitao treba li mi što. Mama mi je već pravila ofe nsala. Rekla sam da

ne treba, pa smo dugo ćutke sedeli, držeći se za ruke. Tata je uvek glasno disao, ali sad je dahtao kao da mu nedostaje vazduha, i ja sam se pitala o čemu razmišlja, da li možda u svojim mislima trči, beži od nečega. Nisam mu gledala lice jer nisam htela da vidim osip koji ga je celog pokrivao, tako gust i ravnomeran kao da mu je koža od samih mehurića.

Mama mi je malo kasnije donela ofe nsala, ali mi se od jakog mirisa supe samo smučilo. Otišla sam u kupatilo da povratim, a posle sam pitala mamu gde je Jaja. Nije dolazio da me vidi sve od ručka.

„U svojoj je sobi. Nije silazio na večeru.“ Milovala mi je pletenice; volela je to da radi, da dodirom prati pramenove kose s različitih mesta na glavi spletene i vezane zajedno. Da je do nje, splitala bi mi kosu sve do sledeće nedelje. Kosa mi je bila pregusta i čim bi mi mama kroz nju provukla češalj, ona bi se uvek ponovo umrsila pozadi u klupko. Njeni pokušaji da me sad očešlja razbesneli su čudovišta koja su mi ionako divljala u glavi.

„Hoćeš li da staviš nove figurice?“, pitala sam je. Osećala sam miris dezodoransa u prahu ispod njenih miški. Smeđe joj je lice, savršeno glatko izuzev neravnog ožiljka koji je onedavno imala na čelu, bilo potpuno bezizražajno.

„*Kpa*“, rekla je. „Neću stavljati nove.“

Možda je mama već bila shvatila da joj figurice više neće trebati; i da se, kad je tata bacio molitvenik na Jaju, nisu porušile samo figurice, nego sve. Ja sam to shvatala tek tada, tek sam tad dopustila sebi da na to pomislim.

Kad je mama otišla, ležala sam puštajući misli da prečešljavaju prošlost, sve one godine kad smo Jaja i mama i ja govorili više preko svojih duša nego jezikom i usnama. Sve do Nsuke. Od Nsuke je sve počelo; u baštici tete Ifeome, uz trem ispred njenog doma u Nsuki, tišina je počela da se razvejava. Jajin prkos činio mi se sada kao probni ljubičasti hibiskus tete Ifeome: redak, s prikrivenim mirisom slobode, nekakve slobode drugačije od one koju je svetina pozdravljala mašući lišćem i

skandirajući na Trgu vlade posle državnog prevrata. Slobode da se bude i da se čini.

Ali moja sećanja ne počinju u Nsuki. Počinju pre, u vreme kad su svi hibiskusi u dvorištu ispred naše kuće bili jar-kocrveni.

RAZGOVOR DUŠA

Pre Palmine nedelje

Sedela sam za radnim stolom kad je mama ušla u sobu s mojim školskim uniformama prebačenim preko ruke. Položila ih je na krevet. Unela ih je s konopaca u dvorištu iza kuće, gde sam ih tog jutra obesila da se osuše. Sisi je prala ostalu odeću, ali školske uniforme smo Jaja i ja prali sami. Uvek bismo najpre potopili maleno parče tkanine u sapunjavu vodu da proverimo hoće li pustiti boju, iako smo znali da neće. Hteli smo da utrošimo svaki minut onih pola sata koliko nam je tata odredio za pranje uniformi.

„Hvala ti, mama, baš sam htela da ih unesem“, rekla sam ustajući da složim odeću. Nije u redu da pustiš starije da obavljaju tvoje zadatke po kući, ali mami nije smetalo; njoj je uopšte malo šta smetalo.

„Počinje kišica. Nisam htela da pokisnu.“ Prešla je rukom preko sive suknje s pojasom u nešto tamnijoj nijansi, dovoljno dugačke da mi se u njoj ne vide listovi. „*Nne*, dobićeš bracu ili seku.“

Zinula sam u nju. Sedela je na mom krevetu, skupljenih kolena. „Rodićeš bebu?“

„Da.“ Nasmešila se, i dalje prelazeći rukom preko moje suknje.

„Kada?“

„U oktobru. Juče sam išla kod doktora u Park lejn.“

„Hvala neka je Gospodu.“ To smo Jaja i ja govorili, to je tata očekivao od nas da kažemo, kad bi se nešto dobro dogodilo.

„Da.“ Mama je pustila moju suknju, gotovo nerado. „U Boga se može imati pouzdanja. Znaš, kad sam tebe rodila pa posle imala one pobačaje, po selu su počeli da šapuću. Čak su i poslali ljude iz naše umune tvom ocu da ga nagovore da začne decu nekoj drugoj. Mnogi su imali kćeri koje bi rado pristale, a neke od njih su i fakultete pozavršavale. One bi mogle imati mnogo sinova, pa bi preuzele našu kuću a nas isterale napolje, kao druga žena gospodina Ezendua. Ali tvoj otac je ostao sa mnom, s nama.“ Obično nije toliko govorila. Govorila je kao što ptice jedu, pomalo.

„Da“, rekla sam. Naravno da je tata zasluživao svaku hvalu što se nije odlučio za još sinova s nekom drugom, što nije uzeo drugu ženu. Ali onda, tata je bio drugačiji od ostalih. Poželeh da ga mama nije uporedila s gospodinom Ezenduom, da ga nije poredila ni s kim; to ga je unižavalo, kaljalo.

„Čak su govorili i da mi je neko vezao matericu ogvuom.“ Odmahnula je glavom i nasmešila se, popustljivo, kao što se i inače smešila kad bi govorila o ljudima koji veruju u prorokovanja, ili kad bi joj neko od rodbine posavetovao da se obrati vraću, ili kad bi joj pričali kako su našli pramenje dlake i životinjske kosti zamotane u krpu koje im je neko zakopao u dvorištu da im ne bi išlo nabolje. „Ne znaju da su skriveni putevi Gospodnji.“

„Da“, rekla sam. Pažljivo sam držala odecu, vodeći računa da poravnam prevoje. Skriveni su putevi Gospodnji.“ Nisam znala da je pokušavala da ostane trudna sve od onog poslednjeg pobačaja, šest godina pre ovoga. Nisam čak mogla ni da zamislim nju i tatu zajedno u njihovom krevetu, ručno pravljenom i još širem nego što su bračni kreveti inače. Kad sam razmišljala o bilo kakvoj bliskosti među njima, pomislila bih na ono kad bi posle mise jedno drugom poželeli mir Gospodnji, i kako bi je tata nežno prigrlio pošto bi se uhvatili za ruke.

„Je li u školi sve dobro?“ upita me mama ustajući. Pitala me je to već i ranije.

„Da.“

„Sisi i ja spremamo *moi-moi* za sestre. Uskoro nam stižu“, rekla je i otišla dole. Sišla sam za njom da ostavim složene uniforme na stolu u predsoblju, odakle će ih Sisi uzeti da ih ispegla.

Sestre iz Društva Naše Gospe od Čudotvorne medalje uskoro su pristigle, pa je njihovo pevanje na igbu uz otresito pljeskanje rukama odjekivalo i na spratu. Molile bi se i pevale tako otprilike pola sata, a onda bi ih mama tiho prekinula, tako da sam je jedva čula čak i ako ne bih zatvorila vrata, da im kaže kako je spremila „nešto malo“ za njih. Dok je Sisi unosila poslužavnike s *moi-moijem* i pirinčem i pečenom piletinom, žene su blago korile mamu. „Pa šta je ovo, sestro Beatrisa? Što si ovo radila? Zar nije dovoljna *anara* kojom nas ponude kod ostalih sestara? Zaista nije trebalo!“ Onda bi nečiji glas zapevao: „Hvaljen neka je Gospod!“; razvlačeći prvu reč koliko god je bilo moguće. Gromoglasno „Aleluja“ otpevano u odgovor nasrnulo bi na zidove moje sobe i stakleni nameštaj u dnevnoj. Onda bi se pomolile, moleći Boga da nagradi darežljivost sestre Beatrise novim blagoslovima uz one kojima ju je već obasuo. Onda bi se kroz celu kuću začulo kako kašike i viljuške zveckaju po tanjirima. Mama nikada nije koristila plastični pribor za jelo, koliko god žena da joj dođe.

Taman su počele molitvu pre jela kad čuh Jaju kako dolazi uz stepenice. Znala sam da će najpre svratiti u moju sobu, jer tata nije bio kod kuće. Inače bi najpre otišao u svoju sobu da se presvuče.

„*Ke kwanu?*“, upitah kad je ušao. Na uniformi – plavom šorcu i beloj košulji s grbom škole *Sveti Nikola* na levoj strani – još su mu se raspoznavale linije od peglanja, i spređa i otpozadi. Prošle godine su ga izabrali za najurednijeg đaka mladih razreda i tata ga je zagrlio tako jako da je Jaja pomislio kako mu je kičma pukla.

„Dobro.“ Stao je ispred mog stola i dokono listao udžbenik iz uvoda u tehnologiju koji sam držala otvoren pred sobom. „Šta si ručala?“

„*Garri.*“

Voleo bih da i dalje ručavamo zajedno, rekao je Jaja očima.

„I ja“, odgovorih mu naglas.

Ranije bi naš vozač Kevin najpre došao po mene u školu kćeri Prečistog srca, pa bismo onda otišli do *Svetog Nikole* po Jaju. Onda smo nas dvoje zajedno ručavali kad stignemo kući. Sada je Jaja pohađao novi program za darovite učenike u *Svetom Nikoli*, pa je ostajao na dodatnoj nastavi. Tata mu je promenio raspored, ali moj nije, pa nisam mogla da ga čekam da ručamo zajedno. Morala sam da ručam, odmorim se i počnem da učim pre nego što Jaja stigne kući.

Svejedno, Jaja je uvek znao šta sam ručala. Na zidu u kuhinji imali smo jelovnik, koji je mama menjala dvaput mesečno. Pa ipak me je pitao. Često smo to radili, pitali jedno drugo nešto na šta smo već znali odgovor. Možda zato da ne bismo postavljali ona druga pitanja, na koja nismo želeli da znamo odgovore.

„Imam tri domaća da uradim“, rekao je Jaja i okrenuo se da izađe.

„Mama je trudna“, rekoh.

Na to se vratio i seo na ivicu mog kreveta. „Ona ti je rekla?“

„Da. Porodiće se u oktobru.“

Jaja je nakratko sklopio oči, a onda ih ponovo otvorio. „Bri- nućemo se o mališi; štitićemo ga.“

Znala sam da je mislio štiti od tate, ali ne rekoh ništa o tome. Umesto toga ga upitah: „Kako znaš da će biti dečak?“

„Osećam. A šta ti misliš?“

„Ne znam.“

Jaja je još malo posedeo na mom krevetu, a onda je otišao dole na ručak; odgurnula sam udžbenik i zagledala se u svoj dnevni raspored na zidu. U vrhu belog lista papira krupnim slovima je bilo ispisano *Kambili*, baš kao što je na rasporedu iznad Jajinog stola pisalo *Jaja*. Pitala sam se kada će tata napraviti raspored za bebu, mog malog brata, da li čim se rodi ili će čekati dok ne prohoda. Tata je voleo red, i to se videlo i po samim rasporedima, po brižljivim linijama iscrtanim crnim mastilom, povučeni preko svakog dana tako da dele učenje

od popodnevnog odmora, popodnevni odmor od vremena koje porodica provodi zajedno, a ovo opet od vremena za jelo i vreme za jelo od molitve, i molitvu od spavanja. Često ih je prepravljao. Dok smo išli u školu imali smo manje vremena za popodnevni odmor, a više za učenje, čak i vikendom. Za vreme raspusta provodili smo više vremena svi zajedno, čitali novine, igrali šah ili monopol i slušali radio.

Prevrat se dogodio upravo u zajedničko porodično vreme narednog dana. Bila je subota. Tata je taman matirao Jaju, kad s radija začusmo vojnu muziku i napeta ozbiljnost natera nas sve da zastanemo i oslušnemo. Neki general sa snažnim hausu* akcentom objavi da se dogodio državni prevrat i da smo dobili novu vladu. Ubrzo će nam biti rečeno ko nam je sada na čelu države.

Tata je odgurnuo šahovsku tablu, izvinio se i otišao da telefonira iz svoje radne sobe. Jaja, mama i ja smo ga ćutke čekali. Znala sam da zove svog urednika Ejda Kokera, možda da ga uputi kako će pisati o udaru. Kad se vratio, Sisi nam je u visokim čašama poslužila sok od manga koji smo pijuckali dok nam je on pričao. Činilo se da je tužan i njegove četvrtaste usne kao da su se povile nadole. Prevrti rađaju prevrate, rekao nam je, i ispričao nam o krvavim državnim udarima šezdesetih godina koji su se okončali građanskim ratom, upravo u vreme kad je on otišao iz Nigerije na studije u Englesku. Svakim udarom počinje jedan krug zla. Vojnici će uvek zbacivati jedni druge, jer im se može, jer ih moć sve opija.

Naravno, rekao nam je tata, političari su iskvareni, i *Standard* je objavio mnoge priče o ministrima vlade koji su gomilali pare na računima po stranim bankama, a tim novcem je trebalo platiti učitelje i nastavnike i napraviti puteve. Ali nije nam potrebno da nama u Nigeriji vladaju vojnici, nego nam treba obnovljena demokratija. *Obnovljena demokratija*. Zvučalo je

* Jezik Hausa, većinskog stanovništva Nigerije, koje pripada muslimanskoj veroispovesti. (Prim. prev.)

vrlo značajno kako je on to izgovorio, ali većina onoga što bi tata rekao zvučala je, uostalom, vrlo značajno. Voleo je da se nasloni i zagleda uvis dok bi govorio, kao da traga za nečim po vazduhu. Usredsredila bih se na njegove usne, pokrete, i ponekad bih potpuno zaboravila na samu sebe, ponekad bih poželela da zauvek ostanem tako i slušam njegov glas, i sve ono važno o čemu je pričao. Isto tako sam se osećala kad bi se smešio, kad bi mu se lice otvorilo kao kokos da otkrije blistavu belinu unutra.

Sledećeg dana posle udara, pre nego što ćemo poći na jutarnju molitvu u Svetu Agnezu, sedeli smo u dnevnoj sobi i čitali novine; sve važnije novine dostavljane su nam, prema tatinom nalogu, u četiri primerka svakog jutra. Najpre smo čitali *Standard*. Samo je *Standard* doneo kritički uvodni članak u kome se nova vojna vlada pozivala da ubrzo primeni plan za ponovno uspostavljanje demokratije. Tata nam je naglas pročitao jedan članak iz *Nigerija tudej*, kolumnu nekog novinara koji je tvrdio kako je i bilo vreme da jedno vojno lice postane predsednik jer su se političari oteli kontroli i jer nam je privreda u rasulu.

„U *Standardu* nikada neće pisati ovakve besmislice“, rekao je tata i spustio novine. „Da i ne pominjemo to što tog čoveka nazivaju 'predsednikom'.“

„'Predsednik' bi podrazumevalo da je izabran“, rekao je Jaja. „'Predsedavajući države' je tačan naziv.“

Tata se nasmešio, i ja poželeh da sam to rekla pre nego Jaja.

„*Standardov* uvodni članak je dobro napisan“, reče mama.

„Ejdu nije teško da bude najbolji“, odvrati tata s nekakvim nehajnim ponosom, prelećući pogledom naredni članak. „'Promena čuvara'. Kakav naslov! Svi su se prepali. Svi pišu kako je civilna vlada bila korumpirana, kao da misle da vojna neće biti. Ova zemlja propada, vrtoglavo.“

„Bog će nas izbaviti“, rekoh jer sam znala da će se to tati dopasti.

„Tako je, tako je“, rekao je klimajući. Onda me je uhvatio za ruku, a meni je bilo kao da su mi usta puna rastopljenog šećera.